

УДК 378.147:7.071.4

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3\(45\)-2829-2838](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3(45)-2829-2838)

Піддубна Оксана Михайлівна кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, <https://orcid.org/0000-0002-5937-0677>

СВІТЛО, ПРОСТІР І ФОРМА: ОСВІТНІ МОЖЛИВОСТІ ПЛЕНЕРУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ХУДОЖНИКА-ПЕДАГОГА

Анотація. У статті висвітлено освітні можливості навчальної практики «Пленер» у системі професійної підготовки майбутнього художника-педагога крізь призму базових категорій художнього пізнання – світла, простору і форми. Актуальність дослідження зумовлена сучасними тенденціями розвитку мистецької освіти, що передбачають посилення практикоорієнтованого навчання, інтеграцію академічних дисциплін і формування професійних компетентностей студентів відповідно до вимог компетентнісного підходу. Метою статті є теоретичне обґрунтування та методичний аналіз освітнього потенціалу пленерної практики як інтеграційного середовища розвитку художніх і педагогічних компетентностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

У роботі використано методи аналізу наукових джерел, узагальнення педагогічного досвіду, систематизації методичних підходів до організації навчальної практики та осмислення ролі роботи з натурою у професійній підготовці здобувачів вищої освіти. Обґрунтовано, що пленер виступає ефективним освітнім середовищем, у якому студенти набувають досвіду спостереження природного середовища, розвитку візуального мислення, сприйняття світлоповітряного простору та формотворчих особливостей об'єктів. Визначено основні етапи проведення пленерної практики (підготовчий, практичний, рефлексивний), розкрито методи навчання – спостереження, етюд, серія замальовок, творчі завдання – та окреслено роль викладача як фасилітатора творчого процесу.

Доведено, що робота з натурою забезпечує інтеграцію рисунка, живопису й композиції, сприяє формуванню художнього бачення, розвитку педагогічної рефлексії, комунікативних умінь та здатності студентів до творчої інтерпретації реальності. Підкреслено, що пленерна практика формує цілісне художньо-педагогічне мислення, поєднуючи професійну майстерність із методичними навичками майбутнього вчителя мистецтва.

Зроблено висновок, що використання пленеру як освітнього простору підвищує ефективність професійної підготовки художника-педагога та відкриває перспективи впровадження інноваційних і міждисциплінарних підходів у мистецькій освіті.

Ключові слова: пленер; художник-педагог; мистецька освіта; професійна підготовка; світло; простір; форма; візуальне мислення; образотворче мистецтво; художні компетентності; педагогічні компетентності; навчальна практика.

Poddubna Oksana Mykhailivna PhD in Pedagogy, Associate Professor, Head of the Department of Fine Arts and Design, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, <https://orcid.org/0000-0002-5937-0677>

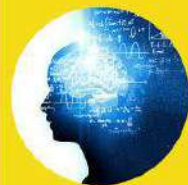
LIGHT, SPACE AND FORM: EDUCATIONAL POSSIBILITIES OF PLEIN AIR IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF AN ARTIST-TEACHER

Abstract. The article highlights the educational possibilities of the «Plein Air» training practice in the system of professional preparation of future artist-teachers through the prism of the basic categories of artistic cognition – light, space and form. The relevance of the research is determined by contemporary trends in art education, which involve strengthening practice-oriented learning, integrating academic disciplines, and developing students' professional competencies in accordance with the competence-based approach. The purpose of the article is to provide a theoretical substantiation and methodological analysis of the educational potential of plein air practice as an integrative environment for the development of artistic and pedagogical competencies of future teachers of visual arts.

The study employs methods of scientific literature analysis, generalization of pedagogical experience, systematization of methodological approaches to organizing training practice, and reflection on the role of working from nature in the professional training of higher education students.

It is substantiated that plein air functions as an effective educational environment in which students gain experience in observing the natural environment, developing visual thinking, perceiving light-air space, and understanding formative characteristics of objects.

The main stages of plein air practice (preparatory, practical, reflective) are identified, teaching methods – observation, *étude*, a series of sketches, and creative tasks – are described, and the role of the teacher as a facilitator of the creative process is outlined.

It is proven that working from nature ensures the integration of academic drawing, painting, and composition, contributes to the formation of artistic vision, the development of pedagogical reflection, communication skills, and students' ability for creative interpretation of reality. It is emphasized that plein air practice shapes holistic artistic and pedagogical thinking, combining professional mastery with methodological skills of a future art teacher. The study concludes that using plein air as an educational space enhances the effectiveness of professional training of artist-teachers and opens prospects for the implementation of innovative and interdisciplinary approaches in art education.

Keywords: plein air; artist-teacher; art education; professional training; light; space; form; visual thinking; visual arts; artistic competencies; pedagogical competencies; training practice.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток мистецької освіти в Україні характеризується активним пошуком ефективних методів професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, здатних поєднувати художню майстерність із педагогічною компетентністю. У контексті компетентнісного підходу та модернізації освітнього процесу у закладах вищої освіти особливого значення набувають практико-орієнтовані форми навчання, серед яких важливе місце посідає навчальна практика «Пленер». Саме робота в природному середовищі створює умови для формування цілісного художнього мислення, розвитку спостережливості та здатності студентів до творчої інтерпретації реальності.

Водночас аналіз сучасних освітніх програм і методичних підходів свідчить про недостатню увагу до педагогічного потенціалу пленерної діяльності як інтеграційного середовища, що поєднує рисунок, живопис, композицію та розвиток професійних якостей художника-педагога. У більшості випадків пленер розглядається переважно як форма художньої практики, тоді як його освітні можливості щодо формування педагогічних компетентностей, рефлексивного мислення та креативності майбутніх фахівців залишаються недостатньо дослідженими.

Тому виникає необхідність теоретичного обґрунтування та методичного осмислення ролі пленеру як освітнього середовища у професійній підготовці художника-педагога, зокрема крізь призму базових категорій художнього пізнання – світла, простору і форми. Це зумовлює актуальність дослідження, спрямованого на визначення освітніх можливостей пленерної практики та її значення для розвитку художніх і педагогічних компетентностей студентів мистецьких спеціальностей.

Аналіз наукових джерел і досліджень. Проблематика професійної підготовки художника-педагога та освітнього потенціалу пленерної

практики розглядається у сучасних наукових працях у контексті розвитку мистецької освіти, удосконалення методики викладання художніх дисциплін і формування компетентностей майбутніх здобувачів вищої освіти.

У дослідженні Г. Куниці та співавторів висвітлено тенденції розвитку мистецької освіти в Україні та наголошено на необхідності створення освітнього середовища, яке сприяє розвитку творчого потенціалу особистості та формуванню професійної компетентності здобувачів вищої освіти [1, С. 94-99].

Т. Шостачук та співавтори аналізують основні проблеми сучасної мистецької освіти, підкреслюючи важливість інтеграції традиційних академічних підходів із новими педагогічними технологіями, що актуалізує роль практичних форм навчання, зокрема плерної діяльності [2, С. 1157-1176].

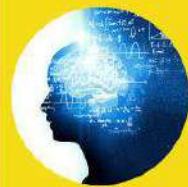
Праця О. Піддубної та А. Максимчука, присвячена трансформації мистецької освіти в умовах цифрового середовища, акцентує увагу на модернізації методів викладання живопису, рисунка і композиції, що сприяє переосмисленню змісту професійної підготовки художника-педагога [3, С. 1501-2512]. У цьому контексті плер виступає важливою складовою практико-орієнтованого навчання, яка забезпечує поєднання академічних знань із реальним художнім досвідом.

Безпосередньо проблематику плерної практики як засобу формування образотворчої компетентності майбутніх педагогів-художників досліджують О. Пунгіна та Л. Гусєва. Автори підкреслюють значення роботи з натурою у розвитку професійних умінь, спостережливості та художнього мислення студентів [4, С. 185-191]. Методичні аспекти виконання пейзажу на плері розглядає О. Сова, акцентуючи увагу на особливостях передачі простору, світла і колористичних відношень у процесі роботи на відкритому повітрі [5, С. 124-127].143250

Важливим підґрунтям дослідження є також нормативно-методичні документи – освітньо-професійна програма та робоча програма практики, які визначають місце плеру у структурі професійної підготовки здобувачів вищої освіти та підтверджують його значущість як освітнього компонента [6, 7].

Отже, аналіз наукових джерел свідчить про наявність значної кількості досліджень, присвячених розвитку мистецької освіти та методиці плерної роботи. Водночас недостатньо висвітленим залишається питання комплексного осмислення плеру як освітнього середовища формування художника-педагога крізь призму категорій світла, простору і форми, що й визначає наукову новизну та актуальність даної статті.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та методичному аналізі освітніх можливостей навчальної практики «Плер»

у професійній підготовці майбутнього художника-педагога, зокрема через розкриття ролі світла, простору і форми як базових категорій художнього пізнання та дидактичних чинників розвитку художніх і педагогічних компетентностей студентів мистецьких спеціальностей. Завдання дослідження: проаналізувати теоретичні засади плерної практики у мистецькій освіті; розкрити роль світла, простору і форми у професійній підготовці художника-педагога; охарактеризувати методик організації навчальної практики «Пленер»; визначити освітні можливості плеру у розвитку художніх і педагогічних компетентностей здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Світло, простір і форма є базовими категоріями художнього пізнання, що визначають характер сприйняття та відтворення реальності в образотворчій діяльності. У процесі професійної підготовки художника-педагога вони виступають не лише як художні засоби виразності, а й як дидактичні інструменти розвитку спостережливості, просторового мислення та здатності аналізувати навколишнє середовище. Робота на плері створює природні умови для розуміння мінливості освітлення, колористичних відношень та перспективних скорочень, що складно повністю відтворити в аудиторному середовищі. Саме безпосереднє спостереження світлових ефектів – зміни тіней, рефлексів, атмосферної перспективи – формує у студентів цілісне бачення форми як взаємодії об'єкта з простором і світлом [5, С. 124-127].

У художньо-педагогічному аспекті ці категорії виконують інтеграційну функцію, поєднуючи технічні навички з емоційно-ціннісним сприйняттям довкілля. Усвідомлення закономірностей світлотіні та просторової організації композиції сприяє формуванню професійної мови майбутнього вчителя мистецтва, який у подальшій педагогічній діяльності має навчати учнів бачити та інтерпретувати реальність через художні засоби.

Спостереження природи є ключовим принципом плерної практики, оскільки саме прямий контакт із реальним середовищем активізує процеси аналізу, узагальнення та художньої інтерпретації. На відміну від роботи за фотографіями або уявними образами, плер вимагає швидкої реакції на зміну освітлення, погодних умов та просторових відношень, що стимулює розвиток гнучкого візуального мислення. Студенти навчаються виділяти головне, узагальнювати форму, знаходити композиційний центр і передавати характер середовища через обмежені часові ресурси етюдної роботи [8].

У педагогічному контексті спостереження природи формує здатність до рефлексії власного творчого процесу. Майбутній художник-педагог не лише виконує зображення, а й аналізує власні рішення: вибір ракурсу, співвідношення планів, тональні контрасти. Такий підхід розвиває вміння

пояснювати художні явища, що є важливою складовою професійної компетентності викладача образотворчого мистецтва.

Пленерна практика виступає синтезом кількох дисциплін художньої підготовки – рисунка, живопису та композиції. У роботі з натурою студент одночасно застосовує знання конструктивної побудови форми, закономірності кольорових відношень та принципи композиційної організації зображення. Така інтеграція дозволяє перейти від фрагментарного засвоєння технічних навичок до комплексного художнього мислення, коли рисунок стає основою конструкції, живопис – засобом передачі світлового середовища, а композиція – інструментом смислової організації простору [8].

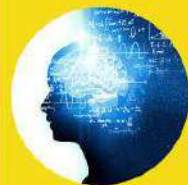
Важливою особливістю пленеру є його процесуальний характер: кожен етюд виступає етапом дослідження, у якому студент поєднує аналітичне та емоційне сприйняття. Це сприяє формуванню цілісного художнього досвіду та розвитку здатності адаптувати академічні знання до реальних умов творчої діяльності. У професійній підготовці художника-педагога така інтеграція набуває особливого значення, оскільки забезпечує готовність майбутнього фахівця демонструвати учням взаємозв'язок різних видів образотворчої діяльності та застосовувати комплексний підхід у навчанні мистецтва.

Організація пленерної практики передбачає поетапну структуру, що забезпечує логічну послідовність навчання та поступове формування професійних умінь майбутнього художника-педагога.

Підготовчий етап охоплює визначення освітніх цілей, відбір локацій, аналіз природного середовища та постановку навчальних завдань. На цьому етапі студенти ознайомлюються з технікою безпеки, особливостями роботи на відкритому повітрі, принципами вибору мотиву й організації робочого місця. Важливим компонентом є короткі методичні консультації щодо передачі світлоповітряного середовища, лінійної та повітряної перспективи, узагальнення форми.

Практичний етап є центральною частиною пленеру і передбачає виконання серії етюдів, замальовок та композиційних вправ безпосередньо з природи. Робота відбувається в умовах змінного освітлення, що сприяє розвитку швидкості художнього мислення, здатності приймати творчі рішення та працювати з кольором і тоном у реальному середовищі. Студенти виконують завдання різної складності: від коротких начерків до більш тривалих живописних робіт.

Рефлексивний етап спрямований на аналіз результатів, обговорення труднощів та визначення подальших напрямів розвитку. Колективний перегляд робіт, взаємооцінювання та самоаналіз допомагають сформулювати критичне мислення, вміння аргументувати художні рішення та

усвідомлювати власний прогрес. Методична система пленеру базується на поєднанні традиційних академічних і сучасних творчих підходів. Метод спостереження формує уважність до деталей, вміння аналізувати пропорції, світлотінь і колірні відношення. Він передбачає попереднє вивчення природи перед виконанням роботи, що допомагає студентам осмислено підходити до зображення.

Етюд виступає основною формою навчальної діяльності, оскільки дозволяє швидко фіксувати стан природи, атмосферу та характер освітлення. Короткочасні етюди розвивають швидкість реакції, а тривалі – навички узагальнення і завершеності образу.

Серія замальовок дає можливість дослідити об'єкт з різних ракурсів, вивчити конструкцію форми та знайти оптимальне композиційне рішення. Такий підхід сприяє розвитку аналітичного мислення та поступового переходу від спостереження до творчої інтерпретації.

Творчі завдання (експеримент з кольором, передача різних станів освітлення, стилізація мотиву) стимулюють індивідуальність студентів і допомагають поєднати академічні навички з особистим художнім баченням [5, С. 124-127].

У сучасній мистецькій освіті викладач під час пленеру виконує не лише функцію наставника, а й фасилітатора творчого середовища. Його завдання полягає у створенні умов для самостійного пошуку студентами художніх рішень, підтримці їхньої ініціативи та розвитку рефлексивного мислення. Викладач організовує обговорення робіт, демонструє приклади виконання завдань, надає індивідуальні рекомендації, але водночас стимулює студентів до власних експериментів. Фасилітативна роль передбачає діалогічність взаємодії, замість директивного оцінювання застосовуються відкриті запитання, аналіз процесу створення роботи та акцент на особистому прогресі кожного студента. Такий підхід сприяє формуванню професійної автономії майбутніх художників-педагогів [3, С. 2501-2512].

Пленерна практика створює унікальні умови для формування професійних художніх умінь, оскільки робота з природою дозволяє безпосередньо спостерігати складні взаємозв'язки світла, простору та кольору. Під час виконання етюдів студенти навчаються бачити тональні відношення не ізольовано, а в контексті загального світлоповітряного середовища, що сприяє розвитку цілісного бачення композиції. Передача світлотіні, нюансів освітлення та рефлексів формує здатність до узагальнення форми та побудови об'єму засобами тону і кольору.

Особливе значення має засвоєння законів лінійної та повітряної перспективи, адже робота на відкритому просторі вимагає врахування глибини планів, змін контрастності та кольорової насиченості залежно від

віддаленості об'єктів. Це допомагає студентам усвідомити взаємодію предмета з навколишнім середовищем і навчитися передавати простір не лише конструктивно, а й живописно. Паралельно розвивається колористичне мислення: майбутні художники-педагоги опановують уміння бачити локальний колір у взаємодії з освітленням, атмосферою та часом доби, що є важливою складовою професійної майстерності.

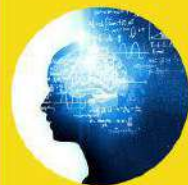
Пленер виступає не лише художньою, а й педагогічною практикою, оскільки студенти поступово переходять від ролі виконавця до ролі майбутнього наставника. У процесі роботи вони навчаються аналізувати власні художні рішення, пояснювати вибір композиції, техніки чи колористичного підходу. Таке усвідомлене аналізування етапів створення роботи сприяє розвитку методичного мислення та здатності транслювати знання іншим.

Важливою складовою є демонстраційна діяльність, коли студенти пробують показувати етапи виконання етюдів, коментуючи свої дії. Це формує навички педагогічної комунікації та допомагає зрозуміти логіку побудови навчального процесу. Аналіз власних і колективних робіт розвиває критичне мислення, здатність аргументувати оцінку художнього результату та коректно формулювати рекомендації. Таким чином, пленерна практика сприяє інтеграції художніх і педагогічних компетентностей, що є ключовою вимогою до підготовки художника-педагога.

Однією з важливих освітніх можливостей пленеру є стимулювання творчої індивідуальності студентів. Змінність природного середовища, освітлення, погодних умов, сезонних особливостей, створює ситуації, у яких кожен студент шукає власні художні рішення, експериментує з техніками та стилістикою виконання. Це сприяє розвитку креативності, адже навчальний процес виходить за межі стандартних академічних вправ і набуває дослідницького характеру [1, С. 94-99].

Постійне спостереження за натурою формує уважність до деталей, здатність помічати нюанси форми й кольору, що є основою професійного візуального мислення. Водночас важливим компонентом пленеру виступає рефлексія – усвідомлення власного досвіду, аналіз труднощів і досягнень, визначення індивідуальних шляхів розвитку. Обговорення результатів, ведення коротких методичних нотаток допомагають студентам структурувати власний творчий процес і підготуватися до майбутньої педагогічної діяльності, де здатність до самоаналізу є невід'ємною складовою професійної компетентності.

Висновки. Пленерна практика є ефективним освітнім середовищем у професійній підготовці художника-педагога, оскільки сприяє розвитку художніх умінь, педагогічних компетентностей, креативності та рефлексив-

ного мислення студентів. Робота з натурою забезпечує інтеграцію рисунка, живопису й композиції та формує цілісне художньо-педагогічне бачення.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з удосконаленням методики організації пленерної практики, впровадженням інноваційних і цифрових технологій у мистецьку освіту, а також вивченням можливостей міждисциплінарної інтеграції пленеру в системі підготовки майбутніх учителів мистецтва.

Література:

1. Куниця Г. В., Піддубна О. М., Максимчук А. П. Мистецька освіта в Україні: розвиток творчого потенціалу особистості. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 84, т. 2. С. 94-99. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/84-2-14>
2. Піддубна О. М., Качерова О. Г., Герасименко К. М., Шостачук Т. В., Бовсунівська Н. М. Сучасна мистецька освіта: основні проблеми розвитку. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. № 5 (51). 2025. С. 1157-1176. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5\(51\)-1166-1176](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-1166-1176)
3. Піддубна О. М., Максимчук А. П. Трансформація мистецької освіти: нові методи викладання живопису, рисунка і композиції для здобувачів вищої освіти в умовах цифрового середовища. *Вісник науки та освіти*. 2026. № 1 (43). С. 2501–2512. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-1\(43\)-2501-2512](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-1(43)-2501-2512)
4. Пунгіна О., Гусева Л. Пленерна практика як засіб формування образотворчої компетентності майбутніх педагогів-художників. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 36, Т. 3. С. 185-191.
5. Сова О. С. Методика виконання пейзажу на пленері. *Наукові праці. Педагогіка*. 2017. Вип. 291, Т. 303. С. 124-127.
6. Освітньо-професійна програма «Мистецтво в закладах освіти» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: бакалавр URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/StudyProgram/50/dbcdm15.pdf> (дата звернення: 20.02.2026).
7. Робоча програма навчальної практики «Пленер». URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/WorkProgram/50/mge2yz8s.pdf> (дата звернення: 20.02.2026).
8. Пленерний живопис: мистецтво наодинці з природою (2024) URL: <https://kyiv.gallery/statii/plenernyy-zhyvopys-mystetstvo-naodyntsi-z-prirodoyu> (дата звернення: 14.02.2026).

References:

1. Kunytsia, H. V., Piddubna, O. M., & Maksymchuk, A. P. (2025). Mystetska osvita v Ukraini: rozvytok tvorchoho potentsialu osobystosti [Art education in Ukraine: development of personal creative potential]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues of Humanities*. 84(2), 94-99. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/84-2-14> [in Ukrainian].
2. Piddubna, O. M., Kacherova, O. H., Herasymenko, K. M., Shostachuk, T. V., & Bovsunivska, N. M. (2025). Suchasna mystetska osvita: osnovni problemy rozvytku [Modern art education: main development problems]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Prospects and Innovations of Science*. 5(51), 1157-1176. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5\(51\)-1166-1176](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-1166-1176) [in Ukrainian].
3. Piddubna, O. M., & Maksymchuk, A. P. (2026). Transformatsiia mystetskoï osvity: novi metody vykladannia zhyvopysu, rysunka i kompozytsii dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity

v umovakh tsyfrovoho seredovyscha [Transformation of art education: new methods of teaching painting, drawing and composition in a digital environment]. *Visnyk nauky ta osvity – Bulletin of Science and Education* 1(43), 2501-2512. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-1\(43\)-2501-2512](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-1(43)-2501-2512) [in Ukrainian].

4. Punhina, O., & Husieva, L. (2021). Plenerna praktyka yak zasib formuvannia obrazotvorchoi kompetentnosti maibutnikh pedahohiv-khudozhnykiv [Plein air practice as a means of forming visual competence of future artist-teachers]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues of Humanities*, 36(3), 185-191. [in Ukrainian].

5. Sova, O. S. (2017). Metodyka vykonannia peizazhu na pleneri [Methodology of plein air landscape painting]. *Naukovi pratsi. Pedahohika – Scientific Works. Pedagogy* 291(303), 124-127. [in Ukrainian].

6. Osvitno-profesiina prohrama «Mystetstvo v zakladakh osvity» pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity: bakalavr [Educational-professional program «Art in educational institutions»]. (n.d.). Retrieved from <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/StudyProgram/50/dbcdmil5.pdf> [in Ukrainian].

7. Robocha prohrama navchalnoi praktyky «Plener» [Working program of training practice «Plein Air»]. (n.d.). Retrieved from <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/WorkProgram/50/mge2yz8s.pdf> [in Ukrainian].

8. Plenernyi zhyvopys: mystetstvo naodyntsi z pryrodoyu [Plein air painting: art alone with nature]. (2024). Retrieved from <https://kyiv.gallery/statii/plenernyy-zhyvopys-mystetstvo-naodyntsi-z-pryrodoyu> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 04.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.03.2026